

Socioedukacinės pagalbos asmenims, atliekantiems alternatyvią laisvės atėmimui bausmę, galimybės: programos „Elgesys-Pokalbis-Pasikeitimas“ taikymo analizė

Lilia Žukauskienė

Klaipėda University, Lithuanian

Vaidas Viršilas

Klaipėda University,

Probation Department of Klaipėda, Regional Probation Service, Lithuanian

Carl Åke Farbring

Head of a Therapeutic Community in Prison, Sweden

Abstract. *The paper focuses on the issue of socio-educational assistance to alcohol addicts serving non-custodial sentences in the Probation Department of Klaipėda Regional Probation Service. It comments on the results of the behavioural correction programme Behaviour-Conversation-Change (BCC), applied to the individuals serving non-custodial sentences. The research was based on the qualitative research strategy. The conducting of the research was underpinned by the works of W.R. Miller, S.Rollnick (1983, 1991, 2002, 2009) and numerous other authors on a motivational interview, as well as on a motivational interview-based programme Behaviour-Conversation-Change to be used by the penal system institutions (Farbring, Berge, 2004). The participants of the research were individuals with alcohol addicts, serving non-custodial sentences in the Probation Department of Klaipėda Regional Probation Service. In the period 2012 to 2016, 151 respondents took part in the research (accordingly, the sample was 160 respondents). The changes in the respondents' behaviour were recorded by means of the SOCRATES 8A 19 question- scale (The Stages of Change Readiness and Treatment Eagerness Scale), designed to evaluate three key components: problem recognition, ambivalence, and the steps taken (Miller and Tonigan, 1996). The changes were evaluated at the beginning and at the end of the Behaviour-Conversation-Change programme. As proved by the findings, the impact of the Behaviour-Conversation-Change programme was positive at the recognition and the step taking stages. The results achieved in the application of the Behaviour-Conversation-Change programme meaningfully differed, given the officers approach to the programme.*

KEY WORDS: *Socio-educational assistance, individuals with alcohol addicts serving non-custodial sentences, the behavioural correction programme Behaviour-Conversation-Change (BCC), motivational interview.*

Įvadas

Nusikalstamumas yra aktuali socialinė problema daugumoje pasaulio valstybių, taip pat ir Lietuvoje. Jos identifikavimui ir sprendimo būdų paieškai nemažai dėmesio skiria ir mokslininkai, ir dirbantys su nuteistaisiais asmenimis praktikai.

Moksliniais tyrimais (Lipsey, et al., 2000; Chui, Nellis, 2003; Sherman, Farrington, et. al., 2006; Scott, et al., 2007; kt.) įrodyta, kad alternatyviosios baudžiamosios atsakomybės realizacijos formos (probacijos formos) yra efektyvesnės nei laisvės atėmimo bausmė. Jungtinių Tautų Organizacija bei Europos Taryba (1990 m. JTO GA rezoliucija Nr. 45/110; ET rekomendacijos 1999 m. Nr. R (99) 22) taip pat skatina alternatyvių laisvės atėmimui priemonių taikymą.

Probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijoje (2007) ir *Lietuvos Respublikos Probacijos įstatyme* (2011) asmens pozityvios socializacijos požiūriu, tokia bausmės forma apibūdinama kaip veiksmingesnė nei izoliavimas nuo visuomenės, nes nuteistasis lieka savo gyvenamojoje aplinkoje, gali dirbti, mokytis, gyventi šeimoje, įgyti specialybę.

Statistiniai duomenys rodo, kad per pastaruosius tris metus Lietuvoje įvykdomų nusikalstamų veikų rodikliai mažėja (nuo 84 715 nusikalstamų veikų 2013 metais iki 72 343 nusikalstamų veikų 2015 metais). Nuosekliai per pastaruosius ketverius metus mažėja ir įkalintųjų asmenų skaičius (nuo 9920 įkalintųjų 2011 metais iki 7355 – 2015 metais). Tikėtina, mažėjančią nusikalstamų tendenciją skatina probacijos tarnybų siekis ieškoti ir taikyti veiksmingus teisinės, socialinės, psichologinės, edukacinės pagalbos būdus, skatinančius pozityvius nuteistųjų elgesio pokyčius.

Moksliniais tyrimais (Žukauskienė, Viršilas, 2013) atskleista, kad probacijos pareigūnas be teisėsaugos pareigūnui privalomų priežiūros, kontrolės, socialinės paramos funkcijų, taip pat gali atlikti ir *socialinio palaikymo, socialinį ugdymosi, pagalbos dėl gydymo funkcijas*. Tai yra, socialinės edukacijos funkcijos, kurios užtikrina nuteistųjų asmenų sėkmingą resocializaciją, skatina

suvokti atsakomybę už savo elgesį ir veiksmus, išmokti derinti savo poreikius su teisės normomis. *Socialinio palaikymo srityje* pareigūnai gali atlikti tiesiogines: tarpininkavimo, informavimo, komunikacinę, prevencinę, įvertinimo, organizavimo, konsultavimo funkcijas ir pagalbines: švietimo, rekreacinę, diagnozavimo, korekcinę funkcijas. *Socialinio ugdymosi srityje* pareigūnai gali atlikti tiesiogines: prevencinę, įvertinimo, organizavimo, konsultavimo, auklėjimo, švietimo, rekreacinę funkcijas ir pagalbines: tarpininkavimo, komunikacinę, informavimo, diagnozavimo, korekcinę. *Pagalbos dėl gydymo srityje* pareigūnai gali atlikti pagrindines: konsultavimo, rekreacinę, diagnozavimo, įvertinimo, korekcinę, tarpininkavimo funkcijas ir pagalbines: komunikacinę, informavimo, prevencinę, organizavimo, auklėjimo, švietimo funkcijas (Žukauskienė, Viršilas, 2013, p.109).

Probacijos pareigūno individualus darbas su teisės pažeidėjais, probacijoje vykdomos elgesio pataisos programos, kita veikla turi psichologinės (Rugevičius, et al., 2008), socioedukacinės (Žukauskienė, Viršilas, 2013) pagalbos požymių. Pagrindiniai individualaus darbo su teisės pažeidėju principai yra konfidencialumas, empatiškumas, tolerancija ir pagarba.

Dirbant su teisės pažeidėjais, svarbu atsižvelgti į šiuos principus:

- *rizika* – intensyvesnės intervencijos turi būti nukreiptos į aukštos rizikos teisės pažeidėjus;
- *poreikiai* – kai kurie teisės pažeidėjų poreikiai susiję su jų nusikalstamumu ir intervencija turi būti nukreipta į tų poreikių patenkinimą (pvz., bedarbystė ar priklausomybė);
- *reagavimas* – reiškia, kad teisės pažeidėjas iš intervencijos gaus naudos tik tuo atveju, kai ji bus jam reikšminga ir bus pateikiama tokiu būdu, kuris jam yra priimtinas ir atitinka teisės pažeidėjo mokymosi stilių. Šis principas apima keletą konstruktyvų, bet motyvacija čia yra esminis elementas (Howells, 2007).

W.R. Miller, S. Rollnick (1991, 2002) atliko tyrimus nuteistųjų motyvavimo srityje ir pasiūlė bausmių vykdymo sistemos institucijose taikyti motyvuojantį interviu metodą, taip pat ir dirbant su priklausomybę nuo alkoholio turinčiais asmenimis (Miller et. al., 1988; Miller, et al., 1995; Fuglie, Dunn, 2005; Vasilaki, et al., 2006). Konceptualizuojant motyvaciją (Miller, Rose, 2009) kaip tarpasmeninį procesą, ji identifikuojama kaip svarbus faktorius, gerinantis resocializacijos rezultatus (McMurran, 2009; Austin, et al., 2011;).

B. Lundahl, B.L.Burke (2009) atliko keturių metaanalizių apžvalgą apie motyvuojančio interviu efektyvumą ir pritaikomumą praktikoje. Tyrime teigiama, kad MI ženkliai (10-20 proc.) padidina gydymo efektyvumą dirbant su priklausomybės turinčiais žmonėmis (alkoholis, tabakas, narkotikai), mažina rizikingą elgesį. Susidomėjimas motyvacinio interviu kaip metodu, skirtu darbui su pažeidėjais (McMurran, 2009), atskleidžia suvokimą ir kartu pastangas didinti jų žemą motyvaciją (Anstiss, Polaschek, Wilson, 2011).

Motyvaciniu interviu grindžiama elgesio pataisos programa *Elgesys-Pokalbis-Pasikeitimas* (Farbring, Berge, 2004) parengta Švedijos Kalėjimų ir probacijos departamento (Kriminalvårdsstyrelse) užsakymu Nr. 4751, 4752 ir skirta bausmės kalėjime bei probacijoje atliekantiems asmenims.

PROBLEMA. Šiuo metu Lietuvos bausmių vykdymo sistemoje realizuojamos 5 adaptuotos ir akredituotos nuteistųjų elgesio pataisos programos. Viena iš kurių yra *Elgesys-Pokalbis-Pasikeitimas (toliau – EPP)* skirta padidinti teisės pažeidėjo vidinę motyvaciją prosocialiai elgtis (Valstybės žinios, 2012, Nr. 72).

EPP skirta visoms bausmių vykdymo sistemos asmenų grupėms, ypač tiems, kurie turi priklausomybių ir ilgą nusikalstamo gyvenimo patirtį. Paskutiniu metu bausmių vykdymo sistemoje dirbama laikantis hipotezės, kad daugumai asmenų svarbu išmokti spręsti savo problemas, įgyti kognityvinių ir socialinių įgūdžių, ir svarbiausia, *norėti jais naudotis*.

Tikėtina, kad probacijos tarnyboje alternatyvias bausmes atliekantiems asmenims, priklausomiems nuo alkoholio, EPP gali padėti priimti sprendimą siekti gyventi blaiviai, atsisakyti priklausomybių, lavinti socialinius, problemų sprendimo, mąstymo ir savikontrolės įgūdžius. Tačiau, veiklos su teisės pažeidėjais taikant EPP efektyumas moksliniais tyrimais dar nepagrįstas. Mažai tyrinėta nuteistųjų alternatyvia bausme asmenų, turinčių priklausomybę nuo alkoholio, motyvacija *keistis ir noras apsispręsti realiai naudoti įgytus įgūdžius gyvenime*.

Tyrimo tikslas – įvertinti alternatyvią bausmę atliekančių asmenų, priklausomų nuo alkoholio, motyvacijos gyventi blaiviai pokyčius, taikant elgesio pataisos programą *EPP* (Elgesys-Pokalbis-Pasikeitimas).

Tyrimo metodologija. Tyrimas grindžiamas kriminologinės D. Faringtono (Farington, 2003, p. 1) baudžiamojo teisingumo, situacinės, bendruomenės ir vystymosi prevencijos idėjomis, kurios reikšmingos keičiant individų antisocialų elgesį, mažinant rizikos veiksnius ir didinant apsauginius. Pataisos filosofijos („probacija“ ir „parolis“), Č.Bekarijos (Beccaria) bausmės teorijos principu – ne bausti, bet užkardyti nusikaltimus (Bekarija, 1992). Šiame tyrime taip pat remiamasi humanistinės psichologijos atstovo A. Maslou nuostata (Maslow, 2009) apie žmogaus savarankiškumą, unikalumą, vertingumą, siekį nuolat tobulėti. Žmogaus dvasinė prigimtis, pasireiškianti vidine išmintimi, gera valia ir meile, yra asmenybės esmė.

Tyrimui pasirinkta *kiekybinio tyrimo strategija*, pagal kurią žinios, kurios vystosi per pozityvistinės filosofijos prizmę, yra pagrįstos objektyvios tikrovės stebėjimu ir matavimu, siekiant suprasti nagrinėjamą reiškinį (Greswell, 2013, p.36).

Tyrimo dalyviai. Šiame tyrime dalyvavo Klaipėdos apygardos probacijos tarnybos Probacijos skyriuje alternatyvią bausmę atliekantys asmenys. Tyrimui pasirinkta viena iš nuteistųjų grupių – asmenys, turintys priklausomybę nuo alkoholio. Tyrime dalyvavo 151 tiriamasis (laikotarpiu nuo 2012 iki 2017 metų). Toks skaičius sudarė ir tyrimo imtį.

Tyrimo instrumentas. Tyrimas atliktas remiantis užsienio autorių atliktais darbais (Miller & Rollnick, 1991, 2002; Mc Guire, 2002; Burke et. al., 2003; kt.) ir EPP (Farbring, Berge, 2004), kuri skirta bausmių vykdymo sistemos įstaigoms. Motyvuojantis interviu – tai bendravimo būdas ir pokalbio metodas, paremtas psichosocialinėmis bei edukacinėmis žiniomis. Programą *Elgesys-Pokalbis-Pasikeitimas* sudaro motyvuojančio interviu metodu grindžiami penki daliniai struktūruoti pokalbiai ir įvadas, kurių tikslai yra:

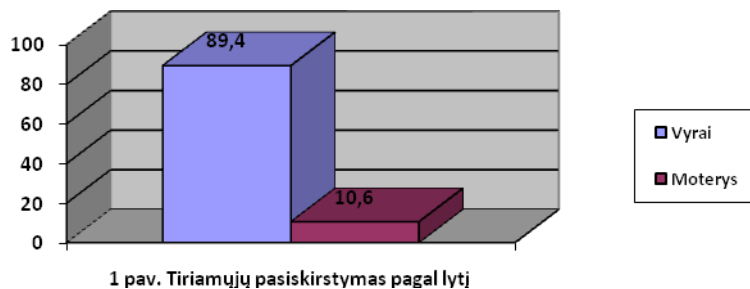
- suteikti teisės pažeidėjui galimybę išnagrinėti savo situaciją;
- padėti tesies pažeidėjui susidaryti motyvacijos keistis vaizdą;
- padidinti tikimybę, kad teisės pažeidėjas apsispręs keistis;
- paskatinti dalyvauti ilgesnėje nusikaltimų ir priklausomybių įveikos programoje;
- sudaryti galimybę kontaktiniams asmenims/pareigūnams lavinti motyvuojančio interviu įgūdžius;
- būti bausmių sistemos įrankiu, vykdant vyriausybės direktyvas padidinti teisės pažeidėjų
- motyvaciją keistis ir susirūpinti dėl priklausomybės (Farbring, Berge, 2004).

Alternatyvią bausmę atliekančių asmenų, turinčių priklausomybę nuo alkoholio, elgesio pokyčiai buvo fiksuojami taikant SOCRATES 8A pasirengimo keistis ir noro gydytis 19 klausimų skalę (*The Stages of Change Readiness and Treatment Eagerness Scale*), skirtą įvertinti tris esminius komponentus: **problemos atpažinimą, ambivalenciją ir daromus žingsnius** (Miller and Tonigan, 1996). Pokyčiai buvo vertinami programos *Elgesys-Pokalbis-Pasikeitimas* įvadiniame ir baigiamajame užsiėmimuose.

Statistinės analizės metodai: statistinė duomenų analizė atlikta taikant statistinių duomenų apdorojimo programos IBM SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) paketo 20 versiją. Apdorojant duomenis buvo naudojamos ranginė ir nominalinė matavimų skalės, todėl taikytos šios statistinės procedūros: *nominalinėje skalėje* – duomenų pasiskirstyme skaičiuojami procentiniai dažniai; *ranginėje skalėje* – duomenų pasiskirstyme skaičiuojamas dviejų priklausomų (porinių) imčių *t-kriterijus*, nustatant kintamųjų ryšius skaičiuojamas *koreliacijos koeficientas pagal Spirmeną* (Vaitkevičius, Saudargienė, 2006).

Tyrimo dalyviai. Šiame tyrime dalyvavo Klaipėdos apygardos probacijos tarnybos Probacijos skyriuje alternatyvią bausmę atliekantys asmenys ir programą EPP jiems vedę Probacijos skyriaus pareigūnai. Tyrimui pasirinkta viena iš nuteistųjų grupių – asmenys, turintys priklausomybę nuo alkoholio. Tyrime dalyvavo 151 alternatyvią bausmę atliekantis tiriamasis (laikotarpiu nuo 2012 iki 2017 metų). Toks skaičius sudarė ir tyrimo imtį. Programą EPP jiems vedė 23 Probacijos skyriaus pareigūnai.

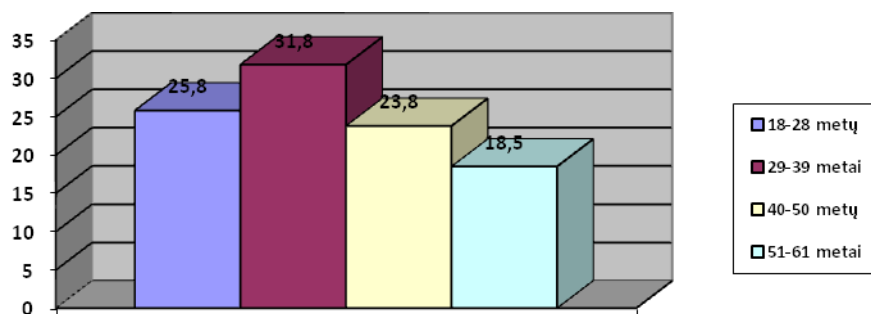
Tyrimo dalyvių charakteristika. *Lytis.* Tiriamųjų charakteristika pagal lytį pateikiama 1 paveiksle.

1 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal lytį

Tyrimo duomenų analizė (1 pav.) rodo, kad tiriamieji (N=151) pagal lytį pasiskirstė taip: didesnę dalį (89,4%) buvo vyrai, mažesnę dalį sudarė moterys (10,6%). Taigi didžioji dalis asmenų, turinčių priklausomybę nuo alkoholio, buvo vyrai. Tačiau, atsižvelgiant į tai, kad moterys 2016 metais Klaipėdos apygardos probacijos tarnybos veiklos teritorijoje sudarė 10,96% nuo bendro skaičiaus (304 iš 2773), galima konstatuoti, kad priklausomybė alkoholiui vienodai būdinga abiejų lyčių atstovams.

Amžius. Tiriamųjų charakteristika pagal amžių pateikiama 2 paveiksle.

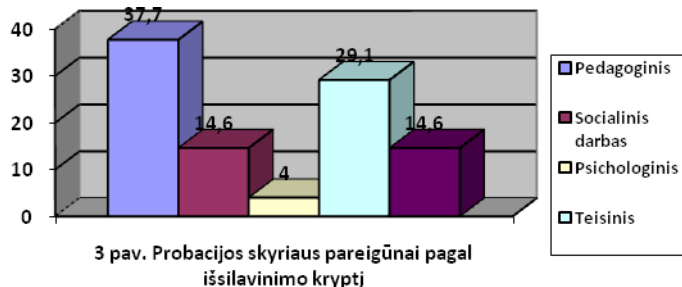

2 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal amžių

Duomenų analizė parodė, kad didžioji dauguma tiriamųjų (31,8%) buvo 29-39 metų amžiaus, kiek daugiau nei ketvirtadalis (25,8%) 18-28 metų amžiaus, beveik ketvirtadalis (23,8%) 40-50 metų amžiaus, o likusieji (18,5%) 51- 61 metų amžiaus. Taigi dažniau alternatyvią bausmę atlieka ir priklausomybę nuo alkoholio turintys 29-39 metų asmenys, mažiausiai vyresni žmonės (51-61 metų).

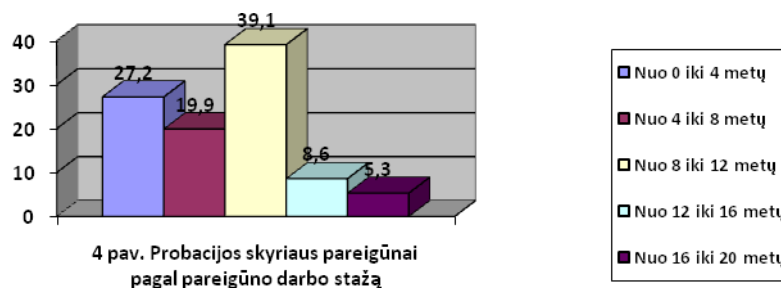
Programą EPP vedė Probacijos skyriaus pareigūnai (N=23), todėl tikslinga buvo atskleisti jų išsilavinimą bei darbo stažą, t.y., veiksmus, galinčius turėti įtakos nuteistųjų ir priklausomybę nuo alkoholio turinčių asmenų motyvacijai keistis.

Išsilavinimas. Pagal išsilavinimą programą EPP vedė Probacijos skyriaus pareigūnai pasiskirstė į penkias grupes (žr. 3 pav.).

Kaip rodo tyrimo duomenų analizė, didžioji dauguma pareigūnų (37,7%) yra įgiję pedagoginį išsilavinimą, kiek mažesnė dalis (29,1%) teisinį, beveik septintadalis (14,6%) turi socialinio darbo ir kitokį (vadybos, verslo administravimo ir kt.) išsilavinimą. Tik nežymi pareigūnų dalis (4%) yra įgiję psichologinį išsilavinimą. Probacijos skyriuje dirba daugiausia pedagoginį ir teisinį išsilavinimą turintys pareigūnai, tai reiškia, kad jie yra pasirengę ir gali teikti įvairiapusę socioedukacinę pagalbą nusikalstamą veiką padariusiems asmenims (šiuo atveju vykdyti ir programą EPP) ir įvertinti alternatyvią bausmę atliekančių ir turinčių priklausomybę nuo alkoholio asmenų motyvacijos gyventi bliviai pokyčius.

Probacijos pareigūno darbo stažas. Pagal probacijoje išdirbtų metų skaičių EPP programą vedantys pareigūnai pasiskirstė į penkias grupes (žr. 4 pav.).

Tyrimo duomenų analizė parodė, kad daugiausia pareigūnų (39,1%) probacijos sistemoje turi nuo 8 iki 12 metų darbo stažą, kiek daugiau nei ketvirtadalis (27,2%) iki 4 metų, beveik penktadalis (19,9%) – nuo 4 iki 8 metų, beveik dešimtadalis (8,6%) nuo 12 iki 16 metų, nedidelė dalis (5,3%) – nuo 16 iki 20 metų. Taigi daugiausia pareigūnų probacijos sistemoje dirba apie 12 metų, tik nedidelis pareigūnų skaičius probacijos sistemoje turi ženkliai didesnę darbo patirtį. Galima teigti, kad probacijos pareigūnų toks darbo stažas su nuteistaisiais nėra mažas ir yra pakankamas, kad jie gebėtų vykdyti Probacijos sistemoje įvairias programas, vertinti juose dalyvavusių asmenų elgesio pokyčius.

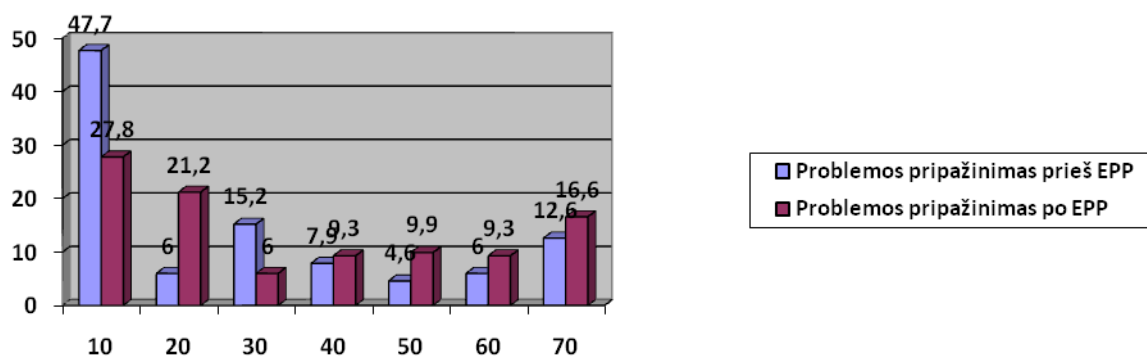
Tyrimo rezultatai. Programos EPP poveikiui nuteistiesiems įvertinti naudota SOCRATES 8A pasirengimo keistis ir noro gydytis 19 klausimų skalė (*The Stages of Change Readiness and Treatment Eagerness Scale*), kurią pildė 151 tiriamasis. Motyvacijos pokyčiai buvo vertinami pagal tris esminius požymius: **problemos pripažinimas**, **ambivalencija** (jausmų dvilypumas) ir **veiksmai**. Siekiant nustatyti, kaip programa EPP keitė nuteistųjų motyvaciją, buvo atliekami du matavimai: programos įvadinio ir baigiamojo užsiėmimo metu.

Pirmiausia, buvo siekiama nustatyti, *kaip kito nuteistųjų motyvacija pripažįstant priklausomybės problemą*. Dviejų matavimų vidurkių palyginimas problemos pripažinime pateikiamas 2 lentelėje.

2 lentelė. Problemos pripažinimo prieš EPP ir po EPP palyginimas

Nr.	Požymis	Vertinimo vidurkis	N	t	df	p
1.	Problemos pripažinimas 1	2,84	151	-3,954	150	0,000
2.	Problemos pripažinimas 2	3,46	151			

Analizuojant 2 lentelės duomenis ir atlikus dviejų priklausomų (porinių) imčių t-kriterijaus testą nustatyta, kad tyrimo dalyvių problemos pripažinimo programos EPP pradžioje vertinimo vidurkis yra 2,84, o baigiamajame užsiėmime – 3,46. Tai rodo, jog skirtumas tarp vidurkių yra statistiškai reikšmingas ($t=-3954$; $df-150$; $p=0,000$). Aukšti balai problemos pripažinime rodo, kad klientas pripažįsta turįs problemų su priklausomybe alkoholiui ir yra linkęs pasakyti, kad nori keistis. Jis suvokia, kad jei niekas nesikeis, tolesnis alkoholio vartojimas skatins rimtesnes problemas (Farbring, 2014, p. 180). Galima teigti, kad asmenys, jau baigę programą EPP, yra labiau linkę pripažinti, kad alkoholio vartojimas jiems yra problema. Problemos pripažinimas programos EPP pabaigoje yra vienas iš esminių požymių, liudijančių apie išaugusią tiriamųjų motyvaciją keistis. Grafiškai šis pokytis pavaizduotas 5 paveiksle.

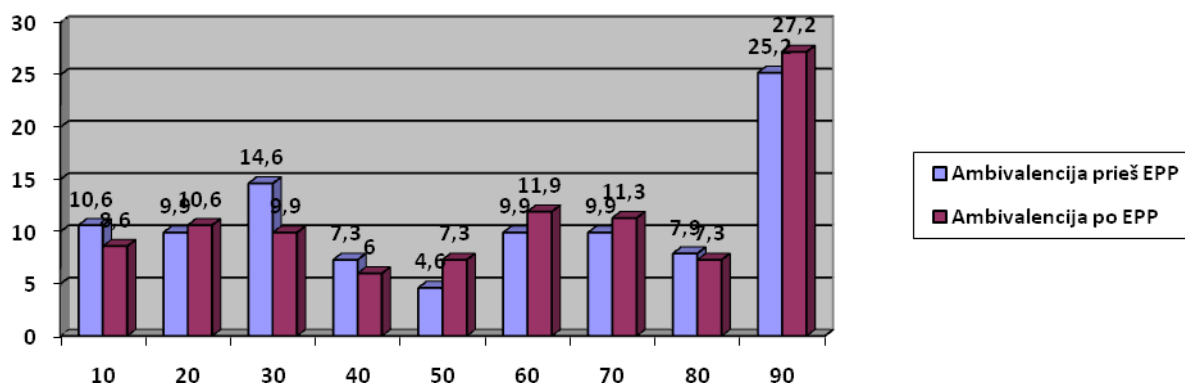
5 pav. Tiriamųjų problemos (alkoholis) pripažinimo pokytis

Tyrimu buvo siekiama įvertinti, *kaip nuteistųjų motyvacija keitėsi ambivalencijos atžvilgiu*. Dviejų ambivalencijos matavimų vidurkių palyginimas pateikiamas 3 lentelėje.

3 lentelė. Ambivalencijos prieš EPP ir po EPP palyginimas

Nr.	Požymis	Vertinimo vidurkis	N	t	df	p
1.	Ambivalencija 1	5,46	151	-1,347	150	0,180
2.	Ambivalencija 2	5,73	151			

Analizuojant 2 lentelės duomenis ir atlikus dviejų priklausomų (porinių) imčių t-kriterijaus testą nustatyta, kad tyrimo dalyvių ambivalencijos EPP pradžioje vertinimo vidurkis yra 5,46, baigiamojo užsiėmimo metu – 5,73. Skirtumas tarp vidurkių nėra statistiškai reikšmingas ($t=-1,347$; $df=150$; $p=0,180$), todėl galima teigti, kad programą EPP baigusius asmenų ambivalencija reikšmingai nesikeitė. Asmens motyvacijos kontekste ambivalencijos pokytis nėra vertinamas vienareikšmiškai. Kaip pažymi C. A. Farbring (2014, p. 181), aukšti balai ambivalencijoje rodo, kad klientas *nori žinoti*, ar jis tikrai kontroliuoja alkoholio vartojimą, ar jis nevalo per daug ir nekenkia kitiems žmonėms. Aukšti balai reiškia netikrumą ir ambivalenciją (jausmų dvilypumą). Tai gali rodyti kliento pasirengimą svarstyti problemą taip pat, kaip nurodyta J. O. Prochaska ir C.C. DiClemente (1984) svarstymo stadijų modelyje. Žemi balai ambivalencijoje rodo, kad klientas nesidomi, ar jis vartoja per daug alkoholio, jam nerūpi, ar gali kontroliuoti vartojimą. Tokiu būdu žemi balai gali būti dviem atvejais: kai žmogus „žino“, kad alkoholis sukelia rimtas problemas ir „žino“, kad alkoholis nesukelia jokių problemų (Farbring (2014, p.181). Fiksuojant ir vertinant žemus ambivalencijos balus, atkreiptinas dėmesys į tai, kiek balų surinkta matuojant problemas atpažinimą. Mūsų tyrimo duomenys rodo, jog po programos EPP pabaigoje problemos atpažinimas išaugo, todėl nedidėjanti ambivalencija liudija apie tai, kad šio tyrimo dalyviai žino, kad alkoholis jiems sukelia rimtas problemas. Grafiškai ambivalencijos pokytis pavaizduotas 6 paveiksle:

6 pav. Tiriamųjų ambivalencijos pokytis

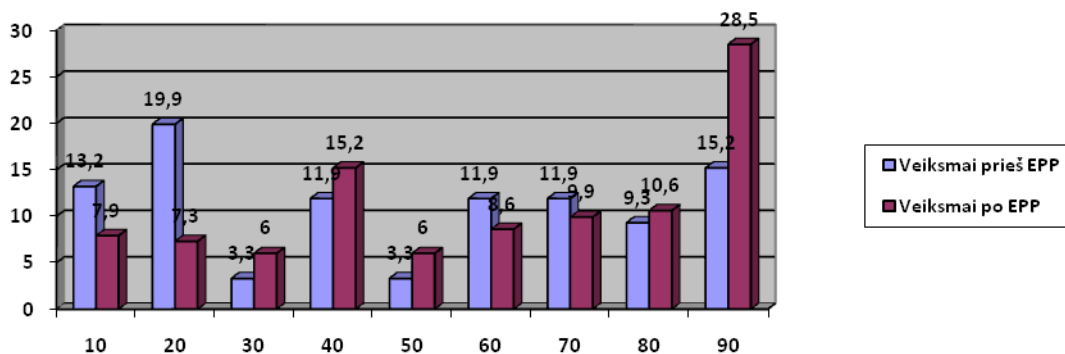
Tyrimu siekta nustatyti, kaip nuteistųjų motyvacija keitėsi jų veiksmų/žingsnių lygmenyje. Dviejų veiksmų matavimų vidurkių palyginimas pateikiamas 4 lentelėje.

4 lentelė. Veiksmų prieš EPP ir po EPP palyginimas

Nr.	Požymis	Vertinimo vidurkis	N	t	df	p
1.	Veiksmai 1	4,93	151	-4,731	150	0,000
2.	Veiksmai 2	5,93	151			

Analizuojant 4 lentelės duomenis ir atlikus dviejų priklausomų (porinių) imčių t-kriterijaus testą nustatyta, kad tyrimo dalyvių veiksmų programos EPP pradžioje vertinimo vidurkis yra 4,93, o baigiamojo užsiėmimo metu – 5,93. Taigi skirtumas tarp vidurkių yra statistiškai reikšmingas ($t=4,731$; $df=150$; $p=0,000$). Aukšti balai veiksmų vertinime rodo, kad klientas jau sprendžia savo problemas ir galbūt, jau pajuto teigiamas pasikeitimo pasekmes. Keitimasis vyksta ir klientas, tikėtina, nori pagalbos, kad galėtų įtvirtinti pasikeitimą ir išvengtų atkryčio. Aukšti šios srities balai rodo didelę tikimybę, kad pasikeitimas pavyks (Farbring, Berge, 2004 p. 51; Farbring, 2014, p. 181).

Galima teigti, kad šiame tyrime dalyvavę nuteistieji, turintys priklausomybę nuo alkoholio, programos EPP dėka pasiekė teigiamų pokyčių ir ėmėsi realių veiksmų, siekiant gyventi blaiviai (kodavimasis, gydymasis priklausomybės ligų centro stacionare, AA grupių lankymas, dalyvavimas Minesotos programoje ir kt.). Grafiškai šis pokytis pavaizduotas 7 paveiksle:

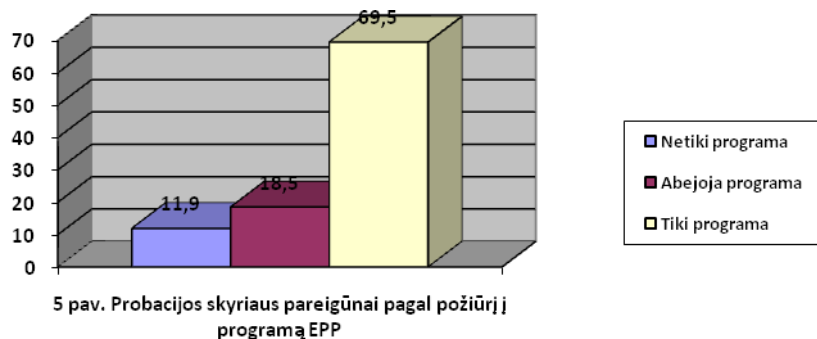

7 pav. Tiriamųjų veiksmų/žingsnių pokytis

Tyrimu buvo siekta nustatyti pačių nuteistųjų, turinčių priklausomybę nuo alkoholio, motyvacijos pokyčius, vykdant programą EPP, ir kartu atskleisti, kokią įtaką jiems padarė programą vedę probacijos skyriaus pareigūnai. Tyrimo pradžioje buvo keliami prielaidai, kad nuteistiesiems poveikį galėjo daryti pareigūnų išsilavinimas, jų darbo stažas Probacijos sistemoje bei jų nuostata šios programos atžvilgiu.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad Probacijos skyriaus pareigūnų išsilavinimas ir darbo stažas su nuteistais asmenimis lemiamos/reikšmingos įtakos jų motyvacijos pokyčiams neturėjo, tačiau išryškėjo pareigūnų *programos EPP veiksmingumo pripažinimo* veiksnys. Pareigūnų požiūris į programos EPP veiksmingumą atsispindi 8 paveiksle.

Kadangi buvo pradžioje visi priekyje, o vėliau kėlėme rezultatus čia, tai ir numeracija pačiame paveiksle-lentelėje liko sena...

Čia 8 paveikslas

Tyrimo rezultatai parodė, kad Probacijos skyriaus pareigūnų atsakymai pasiskirstė į tris grupes: didžioji dalis pareigūnų (69,5%) tiki, jog programa EPP yra veiksminga, mažiau nei penktadalis (18,5%) abejoja jos veiksmingumu, ir daugiau nei dešimtadalis (11,9%) iš viso netiki programa. Galima teigti, jog didžioji dalis probacijos pareigūnų tiki programos EPP veiksmingumu, keičiant priklausomybę nuo alkoholio turinčių asmenų motyvaciją gyventi blaiviai. Tikėtina, kad pareigūnai, nepripažįstantys programos EPP veiksmingumo, nėra gerai susipažinę su jos tikslais, turiniu, taikymo galimybėmis, arba nėra įvaldę veiksmingų darbui su nuteistaisiais metodų (žr. 5 lentelė).

5 lentelė. Nuteistųjų problemos pripažinimo ir pareigūnų nuostatos į programos EPP veiksmingumą požymių koreliacija

	Probacijos skyriaus pareigūnų nuostata programos EPP atžvilgiu
Nuteistųjų problemos (alkoholio) pripažinimas 2	0,206*

* Koreliacija reikšminga 0,05 lygmeniu

Atlikus duomenų koreliacinę analizę nustatyta, kad egzistuoja *silpnas teigiamas* ryšys ($r = 0,206$) ($p < 0,05$) tarp probacijos pareigūnų tikėjimo EPP programos veiksmingumu ir programos dalyvių veiksmų programos pabaigoje, t.y., kuo labiau Probacijos skyriaus pareigūnas tiki programos EPP veiksmingumu, tuo jos pabaigoje programos dalyviai, t.y. nuteistieji, labiau linkę imtis veiksmų gyventi blaiviai. Taigi pačių pareigūnų tikėjimas programos EPP veiksmingumu turi lemiamos įtakos pozityviems nuteistųjų, turinčių priklausomybę nuo alkoholio, motyvacijos ir elgesio pokyčiams. Mūsų tyrimas patvirtino T. B. Moyers (2004) padarytą išvadą, kad nėra ryšio tarp konsultanto išsilavinimo, patirties ir jo pagalbos efektyvumo, skatinant klientus pasikeitimams.

C.A. Farbring (2014) daro prielaidą, kad nuteistųjų motyvacijos pokyčiai priklauso ne tik nuo to, kaip naudojamosi motyvuojančio interviu metodais, bet ir nuo konsultanto kūno kalbos, balso, šypsenos, nuo to, ar klientas šypsosi, ar atrodo susirūpinęs, kai ką nors liūdno pasakoja, nuo to ar įtikinamai parodomas noras padėti klientui. Asmenys, turintys priklausomybę nuo alkoholio, per programą EPP buvo motyvuoti gyventi blaiviai. Galima teigti, kad tolesnis šios programos vykdymas gali duoti pozityvių rezultatų, efektyvinant socioedukacinę ir psichologinę veiklą probacijos sistemoje.

Išvados

Probacijos sistemoje priklausomybę nuo alkoholio turintiems asmenims taikomos programos EPP (Elgesys-Pokalbis-Pasikeitimas) teigiamas poveikis išryškėjo nuteistųjų problemos atpažinimo ir jų pačių daromų veiksmų/ žingsnių skalėse.

Alternatyvia bausme nuteistųjų asmenų priklausomybės nuo alkoholio problemos pripažinimas išaugo baigiamajame programos EPP etape. Tai yra vienas iš esminių požymių, liudijančių apie išaugusią nuteistųjų motyvaciją gyventi blaiviai.

Alternatyvia bausme nuteistųjų asmenų, turinčių priklausomybę nuo alkoholio, ambivalencija (jausmų dvilypumas) programos EPP pabaigoje nepadidėjo, bet aukšti balai šioje srityje rodo, kad nuteistieji svarsto savo problemą ir tikisi pagalbos įtvirtinant pasikeitimus.

Nuteistieji, turintys priklausomybę nuo alkoholio, programos EPP pabaigoje pasiekė teigiamų pokyčių, nes ėmėsi realių veiksmų gyventi blaiviai (kodavimasis, gydymasis priklausomybės ligų centro stacionare, AA grupių lankymas, dalyvavimas Minesotos programoje ir kt.).

Teisės pažeidėjų, turinčių priklausomybę nuo alkoholio, teigiamiems motyvacijos gyventi blaiviai pokyčiams, taikant programą EPP (Elgesys-Pokalbis-Pasikeitimas), didžiausios įtakos turėjo Probacijos skyriaus pareigūnų tikėjimas šios programos veiksmingumu.

Literatūra

1. Austin K. P., Williams M. W. M., Kilgour G. (2011). The Effectiveness of Motivational Interviewing with Offenders: An Outcome Evaluation. *New Zealand Journal of Psychology*. Vol. 40, No. 1 (p.201)
2. Anstiss, B., Polaschek, D.L.L., Wilson, M. (2011). A brief motivational interviewing intervention with prisoners: when you lead a horse to water, can it drink for itself? *Psychology, Crime & Law*, Vol. 17 (p.689-710).
3. Bekarija Č. (1992). Apie nusikaltimus ir bausmes. Vilnius: Mintis.
4. Bitinas, B. (2006). Edukologinis tyrimas: sistema ir procesas. Vilnius: Kronta.
5. Burke, B. L., Arkowitz H., Menchola M. (2003). The Efficacy of Motivational Interviewing: A Meta-Analysis of Controlled Clinical Trials. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, Vol. 71, No. 5 (p.843-861)
6. Chui, W. H., Nellis, M. (2003). Moving Probation Forward. Evidence, Arguments and Practice. London: Person Longman.
7. Elgesys Pokalbis Pasikeitimas. Penki dalinai struktūruoti motyvuojantys pokalbiai. 2004. Programos vadovas, skirtas pataisos namams ir pataisos inspekcijoms/C. Åke Falbring, Pia Berge. Vilnius: KDMC.
8. *Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus įsakymas* Nr. V-211 „Dėl nusikalstamo elgesio rizikos vertinimo metodikų ir elgesio pataisos programų aprobavimo Lietuvos bausmių vykdymo sistemoje tvarkos aprašo patvirtinimo ir adaptuotnusikalstamo elgesio rizikos vertinimo metodikų ir elgesio pataisos programų aprobavimo. Valstybės žinios, 2012 Nr. 72.
9. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija (1999) Nr. (99) 22 „Dėl kalėjimų perpildymo bei kalėjimų populiacijos padidėjimo“ [žiūrėta 2016-09-08]. Prieiga per internetą: http://kdmc.lt/Teises_aktai/
10. Farbring, C.A. (2014). Handbok I motiverande samta. MI. Natur & Kultur.
11. Farrington, D. P. (2003). Early prevention of Adult Antisocial Behaviour. Cambridge: Cambridge University Press.
12. Figlie N.B., Dunn, J., Laranjeira, R. (2005) Motivation for change in alcohol dependent outpatients from Brazil. *Addictive Behaviors*, No, 30 (p. 159-165).
13. Creswell, J. 2013. Research Design/ Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches. *Fourth Edition*. Thousand Oaks: SAGE Publications
14. Howells, K, Day, A. 2007. Readiness for treatment in high risk offenders with personality disorders. *Psychology, Crime & Law*, Vol.13 (p. 47-56).
15. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucija (1990) Nr. 45/110 „Standartinės minimalios Jungtinių Tautų Organizacijos taisyklės dėl priemonių, nesusijusių su laisvės atėmimu (Tokijo taisyklės)“. [žiūrėta 2016-12-08]. Prieiga per internetą: http://kdmc.lt/Teises_aktai/

16. Lipsey, M. W., Wilson, D. B., Cothorn, L. (2000). *Effective Intervention for Serious juvenile Offenders. Juvenile Justice Bulletin. Office of Justice programs. Washington.* [Žiūrėta 2016-12-09]. Prieiga per internetą: <http://www.ncjrs.gov/pdffiles1/ojdp/181201.pdf>
17. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 220 „Dėl Probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos ir probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo“ (2007). Valstybės žinios, Nr. 27-989.
18. Lundahl, B., Burke, B.L. (2009). The Effectiveness and Applicability of Motivational Interviewing: A Practice-Friendly Review of Four Meta-Analyses. *Journal of Clinical Psychology: in Session*, Vol. 65(11), (1232-1245)
19. Maslow, A.H. (2009). Motyvacija ir asmenybė. Vilnius: Apostrofa.
20. McMurrin, M. (2009). Motivational Interviewing with Offenders. *A Systematic Review /Legal and Criminological Psychology*. Vol. 14, Issue:1 (p. 83-100)
21. Miller, W.R., Rose, G.S. (2009). Toward a Theory of Motivational Interviewing. *Am Psychology*, Sep; 64(6) (527-537)
22. Miller, W. R., Rollnick, S. (2002). *Motivational interviewing: Preparing people for change* (2nd ed.). New York: Guilford Press.
23. Miller, W. R., Brown, J. M., Simpson, T. L., Handmaker, N. S., Bien, T. H., Luckie, L. F., et al. (1995). What works? A methodological analysis of the alcohol treatment outcome literature. In: R. K. Hester & W. R. Miller (Eds.), *Handbook of alcoholism treatment approaches: Effective alternatives* (2nd ed., pp. 12-44). Boston: Allyn & Bacon.
24. Miller, W. R., Rollnick, S. (1991). *Motivational interviewing: Preparing people to change addictive behavior*. New York: Guilford Press.
25. Miller, W. R., Sovereign, R. G., & Krege, B. (1988). Motivational interviewing with problem drinkers: II. The Drinker's Check-Up as a preventive intervention. *Behavioural Psychotherapy*, 16 (251-268)
26. Moyers, T.B. (2003). What should be teaching? Using process analysis to guide training. Presentation under ICTAB-konferensen I Heldelberg, September 2003.
27. Prichaska, J.O., DiClemente, C.C. (1984). *The transtheoretical approach: Crossing the traditional boundaries of therapy*. Malabar, FL: Krieger.
28. Sherman L., Farrington D. et al. (2006). *Evidence-based crime prevention*. N-Y. Rutledge.
29. Scott T., Clark M.D., Gingerich R., Meltzer M.L. (2007). *Guide for Probation and Parole: Motivating Offenders to Change*. United States of America. Department of Justice National Institute of Corrections NiC Accession, Number 022253.
30. Rugevičius, M., Žukauskienė, L., Viršilas, V. (2008). Alternatyvią laisvės atėmimui bausmę atliekančių jaunuolių elgesio ir emocijų sunkumų vertinimo galimybės. *Ugdymo psichologija*, Nr.19 (p. 50-58)
31. Vasilaki E.I., Steven G. Hosier S.G., W.Miles Cox W.M. (2006). The Efficacy of Motivational Interviewing as A Brief Intervention for Excessive Drinking: *A meta-Analytic Review. Alcohol & Alcoholism*. Vol. 41, No 3 (p. 328-335)
32. Žukauskienė, L. Viršilas, V. (2013). Socioedukacinė pagalba 14-16 metų paaugliams, atliekantiems laisvės atėmimui alternatyvią bausmę. *Tiltai*, Nr. 2(63) (p. 95-113).